

NEGYEDIK KORSZAK.

A fölséges ausztriai uralkodó-házból származott fejedelmek és nagyfejedelmek országlata.

1699—1867.

25. §. Néhány előzetes szó.

A mit az erdélyiek jobbjai évek óta tenni szándékoztak, de a minék végrehajtásától a még mindig hatalmas töröktől való félelem őket oly sokáig visszatarthatá: az 1699-ben csakugyan létrejött, — Erdély magát I. Lipót- és törvényes utódainak atyáskodó kormányzására bizta! úgy lévén meggyőződve; hogy a kinek erős kara egyik vereség után a másikat méri a kereszténység engeszteletlen ellenére a törökre, és a ki ennek a magyar földön bitorolt hatalmokrét egyre szűkebb korlátok közé szorítja dicsónél dicsőbb győzedelmei által: az eme szép hazát is képes leend ezentúl minden őt fenyegető veszélytől megoltalmazni, s benne az ohajtott békét jövőre állandósítani.—Az alkú-egyezkedést, mely ez érdemben I. Lipót és az erdélyi rendek között folyt s később meg is kötöttet, elejénte mindkét fél csak titokban tartá, de 1699-ben, mikor a karloviczi béke aláíratott, ennek egyik pontjába már nyilvánosan is bejegyeztetett, hogy a török Erdélyről lemond, s az e fölötti fejedelemjogot Lipót és törvényes örökösei gyakorlandják. Így történt, hogy Erdély megmeg egyesülhetett a nagyobb testvérhonnal, Magyarországgal, melytől 158 évig különválva volt, nem ugyan tökéletesen beleolvadva, hanem az által, hogy mindkét hazának azonegy koronás uralkodója s alkotmányos kor-

mánya levén, együtt, egyesített erővel buzoghattak államéletök fejlesztésén, fölvirágoztatásán s az innét fakadó közjóllét és boldogság gyümölcseinek élvezhetésén.

26. §. I. Lipót, I. József és I. Károly,
mint fejedelmek.

I. Lipót (Leopold).

1699—1705.

Azon lépést, melyet I. Lipót 1687-ben fegyveres hadai által Erdélybe tett, és melyet 1692-ben megújított, oly kedvező siker koronázta, hogy, miután 1699-ben II. Apaffy Mihály a magas fejedelmi méltóságról önkénytelen lemondott, Erdély rendei habozás nélkül siettek őt, a hatalmas német-római császárt és magyar királyt fejedelmökül üdvözleni, s iránta magokat hűség-re kötelezni.

Kezeibe vevén Lipót Erdély kormányát, mitsém mulasztott el, hogy a lakosságnak benne helyezett reményeit megvalósítsa, s az országban a csendet, rendet és békét állandóvá tegye. Ezt czélozta ő a karloviczi békekötés alkalmával, midőn a törököt minden képzelhető jogigényéből Erdélyre nézve kiforgatá, s midőn a hazában létező jól rendezett kormány mellé Bécsben az erdélyi udvari korlátnoksgot fölállítá.

Ámde e jóratörekvése ellenében tekintélyes gátul tolakodott föl II. Rákóczy Ferencz, II. Rákóczy Györgynek Ferencz nevű fiától származott unokája, ki, miután fogságából szerencsésen Lengyelhonba illant, s innét 1703-ban az elégedetlen magyarság által vezérül kihivatott, nem csak Magyarországot borította el a forradalom lángjával, hanem Erdélyben is mind Hunyad vármegyében, mind Bonczhidánál fényes győzelmeket vívott a császári hadakon. Ámbár pedig a következő 1704-ben báró Tiege

tábornok Holdvilág falunál a kuruczokkal siralmasan elbánt: mégis sem azt meg nem akadályozhatta, hogy ezek Kolosvárt ne ostromzáróják, sem azt, hogy a Gyula-Fehérvárba gyülekezett magyar és székely háborgók Rákóczyt fejedelmöknek ki ne kiáltásák.

Ily nehéz időben és körülmények között is, hogy mily ragaszkodással viselkedett Lipóthoz az erdélyi népesség többsége, látható azon határozatokból, melyeket az e zavarok közben tartott szebeni törvényes országgyűlés hozott, kijelentvén, hogy a gyula-fehérvári végzemények érvénytelenek, s hogy a pártoskodók és mindazok, kik Rákóczyt fejedelmöknek ismerik, hűtlenség bűnében elmarasztatnak, s fejük és javaik elvesztésével bűnhesztetnek.

S jóllehet a nyughatatlankodók közül igen sokat lehangoltak eme rendelvények: maradtak mindazáltal megátalkodottak is, kik vakon rohantak veszedelmökbe; mert gróf Rabutin Lajos, erdélyi főhadparancsnok, azonkívül, hogy őket a szebeni erdőnél szétszórta, a Kolosvárt ostromlók közül is mintegy 2 ezeret elejtett, s miután a többieket megszalasztotta, a fölmentett város falait lerontatta.

Lipót fegyverei e szerént erőt látszottak ugyan venni a forradalom emberein Erdélyben; azon vigasztalást mégis, hogy a korától és betegségtől elgyengült, különben szelid, jóakaró, igazságszerető és önzetlen császár és király országát megnyugtatva bocsátja örökösére, nem élvezhette, 1705-ben május 5-kén az örökkévalóságba költözvén.

I. J ó z s e f. 1705—1711.

I. J ó z s e f n e k, Lipót fia- és utódának kormányra ültével a hazájok javáért lelkesült honfiak kebelét kimondhatatlan édes öröm szállotta meg, mint a kiről

bizton vélték hihetni, hogy emberszerető szive melegével a szenvedélyek veszélyes boruját eloszlatja, a honfiak vérétől ázott hazai földet megszáritja, a szenvedők arczairól alágörgedező könnyüket, melyeket a nyomorok legsulyosabbika, a polgári háboru sajtolt ki szemeikből, fölszikkasztja, s egy boldogabb időszaknak leend az államéletbe behozója. És ezt annál erősebben hitték, mivelhogy az engedelmesség útjáról letért zavargók közül számosan jelentkeztek, kik, megbánva bűnüket, törvényes fejedelmi urok hűségére vissza kezdtek szállongani; mi főleg azon atyai jóindulatot tolmácsoló levélnek tulajdonítható, melyet József erdélyi alattvalóihoz intézett, és a melyben a hűséget, ezen tündöklő jobbágyi erényt, nekik oly melegen ajánlja, s őket szivélyes hajlandóságáról biztosítja.

Azonban mindez csak pillanatnyi hatású ír volt a sajjó sebekre. Az okos tanácsot mellőző Rákóczy-pártiak ugyanis a helyett, hogy magokba térnének, mindent előzőnlöttek az országban, és több helyet birtokukba kerítvén, 1707-ben Maros-Vásárhelyre gyűlést hirdettek, s itt azonkívül, hogy Rákóczyt meg-meg Erdély fejedelmének választák, egyszersmint a kormányrendszert is gyökeresen átalakították.

Ezek ellenében a királyi kormányzék, mely folyvást Szebenben volt bezárolva, úgyszintén a zászlós és nemes uraknak törvényes fejedelmökhöz hűséggel viselkedő része, most is megtette teendőjét, s a maros-vásárhelyi határozatokat, mint törvényteleneket, nyilvánosan megégettette, Rákóczy megválasztását pedig semmisen nyilvánította.

E nemes cselekedet hatalmasan megrendíté Rákóczy felekezetének már amúgy is igen ingadozó állását, s oly sokakat elvont újlag a hanyatló szerencsájú kuruczvezér követésétől, hogy ez végre, miután ránézve még egy balúl kiütött csatát is megkisérlett, jónak lát-

ta egy időre. Felső-Magyarhonba rándulni, távolléte alatt Pekri Lőrincz, erőszakoskodván a szászok városain.

Alig pihente azonban ki Rákóczy az út fáradalmait, már ismét Erdélyben termett, híva levén ügybarátainak Maros-Vásárhelyen kelt levele által, melyet ezek az országos karok és rendek nevében indítottak hozzá, s övétől megint fejedelemnek köszöntetvén, ünnepélyesen Gyula-Fehérvárba kísértetett.

Míg Rákóczy a zajos ónodi gyűlésen szintén fejedelemnek kiáltaték, azonközben a császári hadak Erdélyben oly erélyt fejtenek ki a kuruczok ellenében, hogy tőlök az országot csakugyan megtisztíthaták, s a nyugalmat visszaadhaták a zaklatott lakosságnak. De ezen örömét a népnek, fájdalom! József már nem oszthatta, előbb kiragadtatván (1711-ben april 17-kén) az élők sorából, mintsem a béke, melynek megkötését anynyira szívéen hordotta, véglegesen megállapíttathatott volna.

Rákóczy jóval túlélte ugyan Józsefet, de innentüli élete pangáshoz, csupa létezéshez hasonlított inkább, mint valódi élethez, melynek földadata: munka és küzdelem. Ugyanis, miután az ügyet, melyért síkra szállt, elejtve, és magát elhagyatva látta, megvetvén a számára kiadott királyi kegyelmet, előbb Lengyel-, majd Francia- s végre sok bolyongás után Törökországba vándorolt ki, a hol Rodostóban 1735-ben april 8-kán, életének 59-dik évében örökre elnyugodott. —

Emlékezetes még József uralkodása alatt azon nagy dögvész is, mely 1709- és 1710-ben a Rákóczy-féle zavarokon életveszély közt átvergődött lakosokat Erdélyben oly kiméletlenül megtizedelte; majd ama hihetlen drágaság, melyet a sáskák pusztításai idéztek elő, és a mely Erdély siralmas állapotát már csaknem az elviselhetlenig fokozta. Bizonyára, ha valaha, most ugyan elnyögheték a szegény erdélyiek: „Reánk nehezdedtek, urunk, sujtoló kezeid!”

I. Károly.

1711—1740.

I. Károly, mint magyar apostoli király e néven III-dik, szintén Lipótnak fia, mihelyt örökös tartományainak s ezek közt Erdélynek igazgatását átvette, legottan azon volt, hogy főleg birodalma keleti részében, névszerént Magyar- és Erdélyországban, az alattvalók izgatott kedélyeit teljesen megnyugtassa, a békét megszilárdítsa, és a nemzetben maga és kormánya iránt bizodalmat gerjeszsen. E végből Erdélyben az ideiglenes kormányzó-bizottmányt 1713-ban föloszlatván, a királyi kormányzékot újból megalakította, s kormányzóul gróf Kornis Zsigmondot nevezte ki; majd ezután, hogy az igazságügy kezelését is könnyítse, azonkívül, hogy 1715-ben a királyi táblát föllállítá, később egyszersmint a törvényszolgáltatás javítását is munkába vétette. Hasonló jóakarattal indította folyamatba a még Lipót idejében megkezdett népösszeírást, különös tekintettel a lakosság birtoka- és jövedelmére; de sajnos! ezen szándéka több oknál fogva meghiúsult.

Míg Károly a törökkel csatázva, ezt bánági uralmából kivetette: azonközben a rodnai havasokon 1717-ben Erdélybe beütő tatárok rabló csordái itt a legérzékenyebb csapásokat mérték a megrémült népekre, dúlva, rabolva és gyilkolva huzódván a besztorcei vidéken át Magyarhonba; honnét azonban mikor a gazdag zsákmánnyal, melyet ember-, állat- és egyéb jószágból fölösen gyűjtöttek, Máramaros felé visszaindulának, az elkeseredett lakosság őket körülkerítette, s nem csak minden ragadományt kivett kezeikből, hanem közölök is sokat elejtvén, a megmaradtakat sebes menekvésre kényszerítette.

Károlynak Erdély iránti bokros érdemeit említve, lehetlen hallgatással mellőzni azon intézkedését, melynek

következtében Gyula-Fehérvár még 1715-ben hatalmas erőddé kezdett építtetni, és ez időtől fölséges alapítójáról Károly-Fehérvárnak neveztetni; úgyszintén amaz ugyancsak róla nevezett Károly-utat, melyet 1717-ben a vöröstornyai szoroson át nyitattott Oláhország felé; amazzal az ország biztosságát czélozván, ezzel pedig a kereskedésnek akarván nagyobb lendületet adni. Nem csak, hanem e közben egy, másfél századosnál évültebb s igen sajtó sebet is orvoslat alá fogott, és azt tetemesen enyhítette az által, hogy a hitújítási zavarok idejétől, tehát körülbelől 160 évig, százalmas állapotban sinlett erdélyi püspökséget 1715-diki decz. 11-kén eredeti méltóságába visszaállította, székhelyeül valamint a káptalannak is Károly-Fehérvárt rendelte, s egyszersmint a régebben elkobzott püspökségi jószágrészeket hasznavehetőségül az illető egyházfőnek odaadományozta.

Az ekként elvetett érdemmag gazdagon meg is termette a hála gyümölcseit az erdélyiek nemes sziveiben; mert 1722-ben készséggel hajolt meg az országos rendek akarata a törvényes trónöröködési végzemény (sanctio pragmatica) előtt, a férfiág kihaltával a leányágon is örökölhetővé téve a fölséges ausztriai uralkodóházban a z erdélyi fejedelemséget.

A főnebb előadott fejedelmi gondoskodás oly áldásos nyilatkozataival Károly még épen nem zárta be Erdély iránti jóindulatának szeretetteljes kifolyását, hanem a hálát hálával viszonzandó, készséggel adta egyezését a görök kath. püspökségnek, eddigi székhelyéről — Károly-Fehérvárból, nem csak Fogarasba történendő át-tételéhez, hanem 1721-től fogarasi elneveztetéséhez is; majd meg 1733-ban Közép-Szolnok, Kraszna és Záránd vármegyékét s Kővár vidékét, Magyarhonból kiszakítva, újra Erdélylyel egyesítette; továbbá 1734-ben — miután gr. Kornis Zsigmondnak az örök nyugalomra szenderültével, egy ideig gr. Wallis tartományi

főhadvezér teljhatalommal intézte az ország igazgatását —gr. Haller Jánost ültette a kormányzói székbe, a ki is a fölséges uralkodó és fejedelem nevében kiváló ügy- és igazságszeretettel s ritka pontossággal buzgott a közigazgatás élén; végre 1738-ban a szamos-újvári uradalom helyett a balásfalvival örvendeztetvén meg a fogarasi püspökséget, ennek kegyelmesen megengedte, hogy új javadalma főhelyére — Balásfalvára telepedhessék.

Mint egykor fölséges elődének, úgy Károlynak is kijutott része azon leverő érzetből, mely szívét elfogta, midőn tudomására jött, hogy az 1718- és 1719-ben támadt dögvész, mit nagy drágaság előzött meg, 1738-ban meg-meg kiütött, s dühének számosan esnek martalékaul. E megilletődésének pedig annál fájdalmasabbnak kellett lennie, minél világosabban belátta másfelől azt is, hogy az épen javában folytatott török háboru is megveszi tulajdon áldozatait. Mind ez, mind azon szomorúság, mely utóbb a gyalázatos belgrádi béke aláírása miatt kedélyére nehezedett, egyre jobban rongálák különben is már gyöngé egészségét, azon ital viz pedig, melylyel 1740-diki október 11 -kén magát vadászat alkalmával vigyázatlanul meghűtötte, nyolcz nap mulva véget vetett életének s benne a Habsburg fejedelmi-ház férfiágának. Koronái örököséül Mária Terézia leányát hagyta.

27. §. Mária Terézia, II. József, II. Lipót, I. Ferencz, I. Ferdinánd és I. Ferencz József, mint nagyfejedelmek.

Mária Terézia.

1740—1780.

Mária Terézia, Károlynak elsőszülött leánya, beülvén 1740-ben törvényes örökségébe, e tetteről azonnal értesíté Erdély rendeit, s őket jogaik és szabadal-

maik védelméről szívélyesen biztosította. A kegyelmes leiratra késedelem nélkül hódolt a szebeni országgyűlés minden tagja a fölséges fejedelemasszonynak, sőt, a bizalom bizodalmat szülvén, a kebeléből Bécsbe indított üdvözlő küldöttség által mind szerencsekivánatát, mind a haza sérelmeit és ezek orvoslásáért esengő kérelmét, a három nemzet nevében, alázatteljes tisztelettel tétette le a trón zsámolyára.

A nagy munkában, melyre a sors zordonsága s az európai fejedelmek szöszegése a gyöngéd nőt kényszeríté, hogy örökségét fegyverrel védje meg a fölosztástól, hatalmas tényezőül tünik föl a két testvérhoni magyarság, „életét és véréát” ajánlva oda annak megmentésére, kit anyjaként kegyelt, tisztelt és szeretett. És a nyujtott tetemes segélynek meg is volt eredménye, mert a sok oldalról zaklatott fejedelemnő a veszély karjaiból kiragadva és országai számára mindenkorra biztosítva lettek!

A ragaszkodásnak ily tettekben nyilatkozó jelei oly igen megnyerték Máriának édesanyjai szívét, s oly igen elkötelezték őt férje- és 1765-ig kormánytársával, lotharingi Ferenczcel egyetemben a magyar nemzetnek, hogy ezt minden alkalommal kiválóan ügyekezett kegyeivel elhalmozni. Így többek közt: e nemzet tagjaira ruházta a legfőbb és legjövedemesebb országos tisztségeket; az udvarnál ezek nyerték a leghizelgőbb kitüntetéseket; a magyar főurakat Bécsbe maga köré édesgette; 120 magyar nemes ifjúból magyar királyi testőrséget alkotott; a szent István és Mária Terézia érdemrendeket alapította; a tanodákat, új tanrendszert dolgoztatván ki, jobb karba helyezte; s különösen Erdélyt illetőleg, Zalathnán 1744-ben bánya-birószéket létesített; 1751-ben az erdélyi püspökség jószágrészeit, a miket üdvözült atyja csak is hasznavehetőségül admányozhattott, ő véglegesen visszaadta; az országot magát 1765-ben nagy fejedelemségi czímmel diszíté föl; s német lakói-

nak számát baden-durlachi és breisgauri, majd ausztriai és karinthiai telepedőkkel szaporította; 1770-ben a szebeni árvaházat alapította; a kolosvári nemes finöveldeket, az 1773-ban eltörölt jézustársasági szerzet kezeiből, az 1776-ban ide telepített kegyesrendi atyákéiba tette át, mint szintén az iskolai oktatást is; új adózási rendszert léptetett életbe; folytonos törvénykezési táblákat állít föl, s tömördek egyéb üdvös intézményével érezte hála-láját ugyanannyira, hogy Erdély ez ideig ily virágzó és boldog állapotban soha nem volt.

A csapás, melyet kedves férjének 1765-ben történt halála okozott, fölötte megrendíté egész valójában a magasztos fejedelemasszonyt. Ő, ki élénk s vidor kedélye mellett is a léleknagyságot alázattal, a csendes erényt fényes méltósággal tudta magában párosítani, in-
nentül mind benső- mind külsőleg csupán egy keresztényileg gyászoló özvegy vala. Noha pedig a leverő esemény után József fiában, a már 25 éves deli császár- és kormányzó-társában eléggé erős támaszra talált: megmaradt mégis szívében a sajtó seb, mely 1780-diki nov. 22-kén sírba is vitte őt. Hála és szeretet kísérek e nagy halottat az örök nyughelyre, melyet magának a nemzet-ségi sírboltban férjé mellett még életében készített; hála és szeretet van kapcsolva emlékéhez a magyar népben, melyet ő, az uralkodóházzal nem csak kibékítvén, hanem a szeretet és bizodalom lánczaival is összekötvén, százados zajlongásai után a jóllét és miveltség pályáján hatalmasan előrevitt *).

Gr. Haller János halála után gr. Kemény-László tiszteltetett meg az erdélyi kormányzósággal, hanem ez gyengélkedése miatt 1762-ben kilépvén fényes hivatalából, innentül mintegy 12 évig a kormányzéki elnökséget a tartományi főhadvezérek viselék, kik közül b. Buccou volt az, kinek a Mádéfalvánál elkövetett vérengző erőszakolására a határőrző székely katonaság

*) Horváth Mihály. „A magyarok története.” III. köt. 476. l.

1764-ben fölállítatott. Azon évben, jelesen 1774-ben, a mikor b. Bruckenthál Sámuel az erdélyi kormányzó-méltóságra emeltetett, a tartományi főhadparancsnokok kormányászéki elnökösködése is legottan végét érte.

II. József. 1780—1790.

II. Józsefnek, a boldogemlékezetű Mária Terézia idősebb fiának 1780-bani trónra léptével egy egészen új korszaknak hajnala kezdett a birodalmi kormányéletben, jelesen az erdélyi nagyfejedelemségében is fölpirosítani; úgy vélekedvén a lángeszű uralkodó, hogy gyökeres változtatásaival, miket emberszerető szive sugalatai után jólelküleg mivelní eltökélve volt, a gondjai alá vett különféle népek boldogítását annál gyorsabban és sikeresebben foganatosítandja, minél serényebb lesz tervei keresztülvitelében s erélyesebb azok megfoganzásának eszközlésében. Ez elhatározására mintegy sarkallotta őt azon sokoldalú saját tapasztalata is, melyet akkor szerzett, midőn 1773-ban Magyarhont már másodszor és ez alkalommal Erdélyt is beutazta, s a hon állapota és népviszonyok mibenlétének maga lehetett személyes fül- és szemtanúja.

A hódolati hitletétel után, melylyel Erdély rendei magokat új nagyfejedelmök iránt Szebenben lekötötték, egymást érték e hazában is Józsefnek rendeletei, melyek elsejét tette a vallási köztürelmet parancsoló, és az, mely az erdélyi korlátnokszágot a magyarorszáigival egyesítette. 1784-ben, megszüntetvén a székelyek és szászok kiváltságait s Erdély eddigi fölosztását, ebben 11 megyét s ezekből ismét 3 kerületet alkotott, melyek mindegyikét egy-egy királyi biztos igazgatása alá adta. A mint a póróláhság zendülését 1784-ben székely határőrei által lecsendesítette, a következő évben legott eltörlé az örökös jobbágyságot, s behozá a földesúr és jobbág közti

robotrendszert. Ezt követte 1786-ban a királyi táblának Szebenből Maros-Vásárhelyre átszállítása, s azon fölötté bölcs intézkedése, hogy miután 1787-ben még két vidéki táblát fölállított, egyszersmint gróf Bánffy Györgyöt, e néven II-kat, a tartomány kormányzói méltóságára kinevezte.

Azon háboru tartama alatt, melyet az oroszszal szövetkezve a török ellen viselt, 1788-ban egy török csapat Erdélybe is berontott, s Hátszeg vidékén néhány helységet elhamvasztott; ámde sokkal előbb visszaveregett, hogysen vérmunkájának mélyebb nyomait hagyhatta volna hátra.

A hadviselésnek gondjai, s azon sok éj-napi munka, melyet birodalma újra szervezésére fordított, majd meg azon rosulás, melylyel jóra törekvő akarata e miatt csaknem minden oldalról találkozott, igen rontólag hatottak becses életére, mit végre az ájulások, vérhányások és szárazhurut 1790-diki febr. 20-kán örökre kioltának. Mielőtt nagy lelke a mulandó hajléktól megvált volna, nehogy újításai miatt birodalmában zavarok támadjanak, a vallási türelmen, jobbágyok szabad költözésén és szerzetes rendek eltörlésén kívül, minden egyéb rendeletét visszavonta.

II. Lipót. 1790—1792.

Józsefet ennek testvére Lipót, e néven II-dik, követte az országlásban, a minek mindjárt kezdetén, mikor Józsefnek a közügyeket az 1780-diki állapotba visszahelyező rendeletét Erdélyben kihirdettette, ez intézményével az itteni lakosságot anynyira fölviannyozta eddigi levertségéből, hogy ennek ajkain mindenfelé a legőszintébb örömiradások voltak hallhatók. Az előbbi vármegyék, székely és szász székek fölállítatván, azoknak főispánok vagy helytartók adattak, emezekbe pedig ki-

rályi biztosok küldettek, s vezérletök alatt a nemzet magának királybirákat és egyéb főtiszteket választott.

A törvényszerű beligazgatás illetéknépeni megalakulása után, Lipót 1790-diki deczember 12-re országgyűlést hirdetett, mely egészen a következő évi augusztus 9-kéig nyúlt, s melyből, miután a három nemzet képviselői ünnepélyes hódolatukat megtették, 64 törvénycikkelyt terjesztettek megerősítésül a nagyfejedelem elé.

Az erdélyiek iránt tanusított több rendbeli jóakaratának nyilatkozatai közben, jelesen, hogy a kormányszéket is Szebenből Kolosváriba tétette át, Lipót az összes birodalom népeinek nyugalmaról sem feledkezett meg, sőt hogy ezt eszközölje, a József alatt kezdődött török háborúnak is a sistowi békekötés által véget vetett, csakhogy annál osztatlanabb figyelemmel kíséresse a már megindult francia mozgalomnak mindig kiőbb csapkodó hullámozását. Ez ébersége alatt azonban 1792-ben egy veszélyesnek sem látszó betegség őt hirtelen meglepte, és a halál márczius 1-jén az élők sorából kiragadta.

I. Ferencz. 1792—1835.

I. Ferencz, II. Lipót fia, fölséges atyja elhunytával, mint trónöröklő, kezeibe vevén 1792-ben a kormánygyeplőjét, a nemzet szabadalmait, valamint az 179¹/₂-diki országgyűlés határozatait is, megerősítette.

A rémséges francia forradalmi háboru alkalmával, az erdélyiek is megérték szorongó nagyfejedelemi urok- és atyjoknak segélyre hívó szózatát, s őt katonasággal, hadi költség- és élelmi szerrel tehetségök szerint siettek támogatni még a papirpénz értékének 1811-ben történt leszállítása után is, jóllehet e csapás őket is érzékeny károsodásokkal sujtotta. E készséges szivesség-

nek 1817-ben azon nevezetes eredménye lett, hogy, a mint csak az 1815-ben beállott és szinte két évig tartott nagy drágaság s az ennek nyomában járó éhség megszűnt: Ferencz, ki 1804-től ausztriai örökös császári czímet vett föl, fölséges neje Karolina Augusta kíséretében legottan Erdély meglátogatására indult, fogadtatva mindenfelé a legtisztább szeretet és hódolatteljes tisztelet jeleivel úganyanyira, hogy útja a legfényesebb diadalmenethez hasonlított.

Tetézte örömét az erdélyi lakosságnak azzal is, hogy az 1822-ben örök nyugalomra szenderült gr. Bánffy György kormányzó után branyicskai báró Józsika Jánost nevezte közébök kormányzékai elnökké. Az ily okok miatt méltán kiderült arcokat azonban 1831-ben a rémület és szorongás kinyomata egészen elkomorítá, s alig volt szem, melyből a megindulás keserves fájdalomkönyeket ne sajtolt volna ki, látva a számtalanokat, kiket az akkor dühöngő epemirigy sírba vitt. De a keserűség pohara igazában csak 1835-ben telett meg csordultig, a mikor maga Ferencz is márczius 2-kán az örökkévalóságba átköltözött. Utolsó tette volt Erdélyre nézve: a kolosvári országgyűlésnek, melyet 1834-ben estei Ferdinánd főherczeg, mint királyi biztos, junius 20-dikán megnyitott, 1835-diki február 6-kán történt eloszlatása.

Hogy mennyire foglalkodtatta Ferenczet a gondolat, Erdélyt a jóllét s boldogság virágzó állapotába helyezhetni: újjal mutatólag tanusítja ezt az uralkodása alatt gyarapodást nyert tudományosság, ipar és kereskedelem, mely utóbbinak könnyítésére különösen a jó utak készítését rendelte meg.

I. Ferdinánd.

1835—1848.

Leáldozván a megdicsőült Ferencznek életcsillaga, egyéb örökös tartományaival Erdélyt is fia Ferdinánd,

mint magyar király e néven V-dik, vette igazgatása alá, ki 1837-ben Szebenbe híván össze az ország rendeit, az ezek által alázattal fölterjesztett jelek közt gróf Kornis Jánost szemelte és nevezte ki e hon kormányzó-i hivatalára, a kit 1842-ben széki Teleky József gróf, a nagytudományú férfiú és közkedvességű hazafi, váltott föl ugyanezen fényes méltóságban.

Ferdinándnak igazság-, kegyelem- és áldásdús uralkodását különösen nevezetessé s örökre emlékezetessé teszi Erdélynek Magyarországgal való teljes egyesülése, mit az 1848-ban május 29-dikére Kolosvárbá rendelt országgyűlés közértelem- és szavazattal mondott ki, s a fölséges nagyfejedelem és apostoli magyar király készséggel járult annak szentesítéséhez, törvényes megerősítéséhez.

Ennek következtében, miként Magyarhonban, itt is azonnal életbe lép a lakosság jogegyenlősége, vallás-, nemzet- és nyelvkülönég nélkül; a megszüntetett jobbágsággal az urbériségeken eddig fekűdt úri szolgálat, dézma- és pénzbeli fizetések is eltöröltettek; a közteherviselés mindenkire kiterjesztett; és a sajtó fölszabadított.

Azonban a gyönyörűen fölmosolygó alkotmányos honegység derűjét, melynek fénypontja a nemzeti és minden idegen befolyástól ment felelős önkormányzat volt, csakhamar vészteljes ború kezdé elhomályosítani. A forradalom szele tudniillik, mely nyugatról egészen hazánkig elhatott, itt is zivatar erejével ragadta meg az ingerült kedélyeket, s a rosszul palástolt indulatok egyre szenvedélyesebben törtek elő a magyar elemnek úgymondott túlhatalmasodása ellen.

Ezt látva Ferdinánd, s az aggasztó népmozgalmakban és a már itt-ott föltetsző rémtettekben a közeledő belháborúnak bizonyos előjeleire ismerve: még ugyanazon évi december 2-dikán lelépett a trónról, s ezt unokaöcscsének, Ferencz Károly főherczeg idősebb fiának, Ferencz Józsefnek engedte át.

I. Ferencz József.

1848—1867.

Mihelyt az iszonyatos háboru, mely október 7-dike után 1848-ban egyrészt a magyar törvényhozás és magyar nemzet, másrészt az ausztriai uralkodó-ház és közvetve az ausztriai német-szláv örökös tartományok között lángra lobbant, a Világosnál augusztus 13-dikán 1849-ben történt fegyverletétellel, a magyar nemzetre nézve szerencsétlenül lezajlott: a rá nyomban következett ostromállapot tartama alatt, I. Ferencz József, híven ezen választott jelmondatához: „Egyesített erővel”, példátlan erélylyel kezdé meg az egységes ausztriai császárállam megalkotását, s kebelezte be ennek kiegészítő részeül a magyar korona alatti tartományokat.

E szerint Erdély álladalmi élete merőben új szint váltott; mert azonkívül, hogy maga az ország megint elkülönített Magyarhontól, megszűnt egyszersmint benne az uralommal az ősi alkotmány, meg a magyar nyelv illetékes felsősége; és minden, mit a nemzet kegyelt s mi egykori függetlenségére mutatott, örökre eltűnni látszott. Mindezeknek helyébe pedig egyszabású, az egész birodalomra érvényes osztrák törvények és intézmények, többnyire idegen hivatalnokok és korlátlan császári kormányzat léptek, katonai szigorral, kiméretlen következtességgel. Az ország, mint az osztrák birodalom egyik koronaországa, új kormány szervezetet nyert s előbb hat, majd öt katonai vidékre, majd ismét 1854-től tiz közigazgatási kerületre osztatott, melyek mindnyájan a Nagy-Szebenbe telepített cs. k. helytartóságban öszpontosítottak.

Míg ezek így lőnek, azonközben gyökeres átváltozáson ment át az iskolai tanrendszer is, a határőrző katona-kötelezettség megszűnttetett, divatba jött a levél- és papirbélyeg, népösszeírás rendeltetett, Kolosvárott és Brassóban kereskedelmi és iparkamrák keletkeztek, a

bécsi hossz- és ürmérték használata megparancsoltatott, a dohány-egyedáruság behozatott, új utak hasítottak és rakattak különböző irányokban, s távirdavonalok kötétek össze egyik főbb helyet a másikkal.

Ennyi és temérdek egyéb intézkedések közben, miután a fölséges uralkodó 1852-ben Erdélyt bejárta, a következő 1853-ban az eddig fogarasinak mondott görög-katholikus püspökséget, az apostoli szentszékkal egyértelműleg, érsekségi czímmel s fogaras-gyulafehérvári elnevezéssel diszíté föl, és a szamos-újvári görög-katholikus püspökséget alapította. Nem csak, hanem később, a kereskedelmet és kézműipart is zsiibasztó nyúgeikből s a zsidókat eddigi nyomott polgári állapotukból kegyelmesen kiemelte.

Mindezt azonban hasonlíthatlanul túlszárnyalta az 1860-diki október 20-dikán kelt legmagasb császári oklevél, mely, a tarthatlanná vált öszpontosító kormányrendszert hatályon kívül tevén, az alkotmány visszahelyezésével és egy koronázó országgyűlésre való kilátással kecsegtetett. Be is állítottak meg-meg az ekkoriglan fölözlatva volt erdélyi királyi udvari korlátnokság és a királyi főkormányzók, élőkön Erdély két tekintélyével, Kemény Ferencz báró- és Mikó Imre gróffal. Ámde, mielőtt a nemzet ohaja teljesen megvalósulna, még egy kimélytelen ideigleneségen, e kemény tűzpróbán kelle átesniök az erdélyieknek inkább, mint a magyar királyság bármely területén lakóknak; mignem, elhárítván a magyar-és erdélyhoni képviselőkből álló pesti országgyűlés a király és nemzet közötti kiegyezés akadályait, s Andrássy Gyula gróf, Festetich György gróf, Wenckheim Béla báró, Eötvös József báró, Lónyay Menyhért, Mikó Imre gróf, Horváth Boldizsár és Gorove István személyeikben a felelős magyar miniszterium kinevezve levén: 1867-diki június 8-dikán a nemzet határtalan örvendezése között I. Ferencz József ő felsége Magyarország apostoli királyává, és Er-

zsébet ő felsége Magyarország királynéjává törvényesen és világra szóló fényvel Budán a régi Mátyás-templomban megkoronáztattak.

S ezzel Isten színe előtt, az oltár zsámolyánál ünnepelesen megkötetett a frigy király és nemzet közt; s szent István birodalmának 14 különféle nemzetiségei, mint azonegy politikai nemzettestnek egyenjogú elemei, a polgári szabadság, testvériség és egyenlőség szálaival fűzvék a törvény paizsa alatt szorosán egymáshoz. Egy és ugyanaz innentúl mindnyájunknak a királya, egy és ugyanaz a hazája. A miből önként következik, hogy, mert Erdélynek Magyarországgal való egyesülése is jogilag és gyakorlatilag bevégzett tény: amannak történelme sem kereshető és található föl ezután egyebütt, mint az egy, nagy, hatalmas és dicső Magyarhon történelmében.